

УДК 355.463.2:355.48(100)“1944”

DOI: 10.33099/2707-1383-2025-56-2-41-55

Володимир МАКАРОВ

кандидат історичних наук, доцент

Національний університет оборони України

(Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9327-5684>Електронна пошта: mil-iv@ukr.net**Ігор ПЕЧЕНЮК**

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник

Національний університет оборони України

(Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5790-130X>Електронна пошта: mil-iv@ukr.net**Ігор ФУРМАН**

доктор історичних наук, професор

Національний університет оборони України

(Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3594-5499>Електронна пошта: fi.2005@ukr.net**НОРМАНДСЬКА ДЕСАНТНА ОПЕРАЦІЯ 1944 РОКУ:
ДО 80-РІЧЧЯ ВІДКРИТТЯ ДРУГОГО ФРОНТУ В ЄВРОПІ**

У статті розкрито стратегічну обстановку, що склалася на Західноєвропейському театрі воєнних дій у 1944 р., мету, завдання, сили і засоби, хід підготовки, ведення та результати Нормандської десантної операції, проведеної союзними британськими, американськими й канадськими військами у 1944 р. для відкриття Другого фронту в Європі та звільнення окупованих Німеччиною територій Західної Європи. Показано, що вибір часу, місця, форм і способів стратегічних дій, що визначалися обстановкою, що склалася насамперед на радянсько-німецькому фронті до літа 1944 р., і географічними особливостями театру воєнних дій, безумовно, був великим досягненням воєнної стратегії Союзників. Водночас встановлено, що успіху в операції досягали проведенням заходів із маскування та дезінформації противника, правильним вибором районів висадки десантів, рішучим масуванням сил і засобів та створенням переваги над противником на морі і у повітрі, всебічним забезпеченням операції, раптовістю висадки десанту та чіткою взаємодією сухопутних військ, військово-морських сил та авіації на усіх етапах її проведення. Автори підтвердили тезу, що висадка союзних військ у Нормандії стала важливою подією держав антигітлерівської коаліції, що зробила значний внесок у перемогу над нацистською Німеччиною у роки Другої світової війни та у розвиток воєнного мистецтва.

Ключові слова: антигітлерівська коаліція, військово-морська операція, воєнні дії, Друга світова війна, Другий фронт у Західній Європі, експедиційні війська, Нормандська десантна операція, операція «Оверлорд», операція «Нептун».

Постановка проблеми. 6 червня – 24 липня 1944 р. командування військ держав антигітлерівської коаліції (Великої Британії, США, Канади та інших) провело Нормандську операцію, мета якої полягала у вторгненні на окуповану німецькими військами територію Нормандії (Північно-За-

хідна Франція). За масштабами та чисельністю залучених військ (сил) на суші, морі та у повітрі вона набула стратегічного характеру. Операція отримала умовну назву «Оверлорд» (Дерейко, І. І. 2010), і формально означувала відкриття Другого фронту в Західній Європі (Гречко, А.А.

(ред.). 1978, с. 250; Пасічко, Я. 2014, с. 68). Операція «Оверлорд» є повчальною у досягненні раптовості, узгодженості дій великих сил флоту, сухопутних військ та авіації під час висадки союзних сил на необладнане узбережжя Нормандії. У сучасних умовах практичний інтерес являє як досвід підготовки, так і її проведення. Проте в українській військово-історичній науці, незважаючи на значну кількість наукової літератури, у якій автори з різним світоглядним підходом і ступенем глибини досліджували окремі аспекти Нормандської операції, відсутнє ґрунтовне і цілісне військово-історичне дослідження, в якому б узагальнювалися різні аспекти зазначеної проблематики. Саме недостатній рівень наукової розробленості її теоретичних і практичних аспектів актуалізував потребу такої праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Під час роботи над цією працею використані дослідження радянської, української та зарубіжної історіографії. Серед них є праці загального характеру, зокрема колективу авторів, «Історія другої світової війни 1939–1945» та «Історія воєнного мистецтва» (СРСР), А. Гордона, А. Гаррісона, А. Нормана (США), Л. Елліса (Велика Британія), Я. Пасічко та І. Дерейка (Україна) й інших авторів, які дають уявлення про стратегічну обстановку, що склалася напередодні висадки союзних військ у Нормандії, а також її підготовку, проведення і результати. Окремі автори, такі як М. Цюльке, Р. Хескет, Дж. Балкоскі (США), С. Бедсі, Т. Бін, Г. Джексон, Дж. Баклі, С. Залога, К. Ллойд (Велика Британія) та інші, досліджували окремі операції оперативно-стратегічних угруповань, що проводило союзне командування у межах Нормандської операції. Вагомим джерелом інформації, використаним у роботі, стали праці відомих воєнних істориків Дж. Фуллера, С. Роскілла (Велика Британія), Ф. Погью, Р. Шервуда, Е. Морісона, Д. Гейвіна (США) та інших, а також мемуари Шарля де Голля (Франція) і Д. Ейзенхауера (США). Використання наукових здобутків радянських, українських і зарубіжних дослідників дало змогу зіставити їх погляди, а також всебічно й об'єктивно оцінити ті процеси та явища, що досліджуються у даній праці.

Мета дослідження – розкриття розвитку основних складових воєнного мистецтва, що набули розвитку у найбільшій із десантних операцій у Другій світовій війні – Нормандській стратегічній десантній операції (червень – липень 1944 р.).

Виклад основного матеріалу. Досліджений досвід показав, що під час підготовки до опе-

рації «Оверлорд» командування експедиційних військ особливе значення надавало вибору часу та місця її проведення. Це визначалося воєнно-стратегічною обстановкою на фронтах Другої світової війни, що склалася до осені 1943 р., і насамперед на Східному, радянсько-німецькому, фронті. Наприклад, до осені 1943 р. обстановка на радянсько-німецькому фронті різко змінилася на користь СРСР. Тому навіть військово-політичне керівництво Великої Британії усвідомлювало, що якщо й далі так розвиватимуться події, то «Росія, – як зазначав экс-директор Комітету у справах політичної війни, який видав питаннями пропаганди та розвідки (1941–1945) Роберт Локкарт, – має реальну можливість здобути перемогу у війні без нас і зовсім без нашої допомоги» (Hughes, M. 2004). Така перспектива не влаштувала ані США, ані Велику Британію. У Лондоні і Вашингтоні занепокоїлися та почали поспішати із реалізацією плану «Оверлорд», що передбачав вторгнення у Західну Європу через Ла-Манш, захоплення Нормандії і визволення Північно-Західної Франції. У подальшому припускалося форсувати Рейн і суходелом наступати углиб Німеччини. Тому разом зі збереженням тенденції «аби не поспішити» із відкриттям Другого фронту, що яскраво проявилася у 1942–1943 рр., стала виявлятися тенденція «аби не запізнитися» (Гречко, А.А. (ред.). 1977, с. 25). Це підтверджується словами спеціального помічника президента США Гаррі Ллойда Гопкінса (Головченко, В. І. 2004), який зазначав: «Якщо тільки ми не будемо діяти швидко і напевно, може статися одне з двох: або Німеччина стане комуністичною, або там настане повна анархія...» (Шервуд, Р. 1958, с. 385). Саме через це дедалі більше американських і британських військово-політичних діячів почали схилитися у бік активізації дій із відкриття Другого фронту у Західній Європі. Проте остаточне рішення про його відкриття було прийнято на Тегеранській конференції главами трьох держав – Ф. Рузвельтом (США), У. Черчиллем (Велика Британія), Й. Сталіним (СРСР), – що відбулася 28 листопада – 1 грудня 1943 р. (Коваль, М. В. 2004; Кулинич, І. М. & Іваненко О. А.; Еремина, Н. (ред.). 2007, с. 904). На конференції США та Велика Британія зобов'язалися відкрити Другий фронт у Західній Європі упродовж травня 1944 р. У свою чергу, СРСР зобов'язався одночасно розпочати потужний наступ на радянсько-німецькому фронті (Пасічко, Я. 2014, с. 68). Командувачем Головного командування союзних сил на Середземноморському та Західноєвропейському теа-

трах воєнних дій був призначений генерал Дуайт Девід Ейзенхауер (Ейзенхауэр, Д. 1980).

За загальним задумом, операція «Оверлорд» (пріоритетна операція) мала проводитися одночасно з допоміжною, відволікаючою, десантною операцією у Середземному морі під назвою «Енвіл», під час якої мали висадити союзні англо-франко-американські війська на узбережжя Південної Франції між Тулоном і Ніццою у районі Сен-Тропе і Сен-Рафаеля та розділити німецькі сили у Франції на два угруповання, щоб жодне з них не змогло підсилити інше. Проте через нестачу десантних засобів, логістичні труднощі, політичні погляди та розбіжності у стратегії висадки військ операцію провели 15 серпня – 14 вересня 1944 р. вже під іншою назвою («Драгун»), що стала найбільшою в історії морською десантною операцією в Середземному морі. На момент її завершення було висаджено 21 дивізію американських і французьких військ загальною чисельністю близько 100 тис. осіб (Ейзенхауэр, Д. 1980, с. 319; Zaloga, S. J. 2009).

Загальний план дій в операції «Оверлорд» зводився до такого: здійснити у перший день (День «Д») висадку п'яти піхотних, трьох повітрянодесантних дивізій та кількох загонів «командос» і «рейнджерів» на 80-кілометровій ділянці морського узбережжя р. Сени (Сенська бухта), просунутися на глибину до 15–20 км і створити там єдиний загальний плацдарм. До шостого дня операції (Д+6) припускалося збільшити склад військ на плацдармі до 16 дивізій і забезпечити кількісну перевагу над противником. На 20-й день (Д+20) планували мати на плацдармі 26 дивізій і розширити плацдарм у Нормандії до площі 11 тис. кв. км (100 км – по фронту і 110 км – у глибину) та накопичити там сили і засоби для оволодіння територією на північному заході Франції (на 90-й день операції – Д+90 – планували мати на плацдармі 39 дивізій і вийти на рубіж річок Сена та Луара). На завершальному етапі операції планували у взаємодії з десантом, який мав висадитися у південній Франції, розпочати широкий наступ у напрямку кордонів Німеччини. Ці дії союзних сил планувалися детально, особливо морська частина операції під кодовою назвою «Нептун». Після реалізації цих дій орієнтовно планувався наступ з метою виходу до кордонів Німеччини до зими 1944–1945 рр. (Ахромеев, С. Ф. (глав. ред.). 1986, с. 485, 492–493; Гречко, А.А. (ред.). 1977, с. 240, 249; Небезин, В. & Федосеев, С. 2025; Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 240; Панов,

Б. В., Киселев, В. Н. & Картавцев, И. И. 1984, с. 245; Ellis, L. F. 1962, p. 79–80).

Вибір місця проведення операції «Оверлорд» у Нормандії, а не на північному заході Франції через протоку Па-де-Кале, давав командуванню Союзників більше шансів для досягнення раптової, оскільки німецьке командування вважало, що висадка великих сил у Нормандії неможлива (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 238). Аргументи для цього були дуже вагомими: протока Ла-Манш мала значну ширину – 180 км; десант мав би висаджуватися на необладнане узбережжя; відстань від Нормандії до стратегічних об'єктів Німеччини була значно більшою, ніж від Па-де-Кале; на шляху наступу до них треба було подолати таку велику водну перешкоду, як р. Сена. Німецьке командування настільки серйозно було переконане в тому, що висадити союзні сили у Нормандії неможливо, що навіть протягом перших трьох діб після початку операції вважало, що противник перекидатиме основні сили через протоку Па-де-Кале і продовжувало тут тримати свої основні сили (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 247).

Вагомим аспектом було й те, що з 38 дивізій групи армій «Б» (командувач генерал-фельдмаршал Ервін Роммель), що обороняли узбережжя північної Франції, Бельгії і Голландії, на ділянці висадки союзних військ на узбережжі Сенської бухти були лише три німецьких дивізії (Ахромеев, С. Ф. (глав. ред.). 1986, с. 493). Оперативна щільність військ у цьому районі була низькою – лише 30 км на дивізію. Слабкою була оборона і в інженерному відношенні, що побудована з окремих опорних пунктів, її глибина не перевищувала 3–4 км (Панов, Б. В., Киселев, В. Н. & Картавцев, И. И. 1984, с. 424). Слабкою стороною оборони було й недостатнє прикриття німецьких військ з повітря. 3-й повітряний флот люфтваффе, що знаходився на заході, мав у своєму складі лише 160 боєздатних літаків (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 237). У районі вторгнення були дуже обмежені й сили німецького флоту. Так, станом на 6 червня у цьому районі перебувало всього 5 міноносців, 15 торпедних катерів і 24 підводних човни. Сили німецького флоту, що базувалися у Німеччині, відсікали від району висадки блокадні угруповання американського та британського флотів (Роскилл, С. 1974, с. 334–335, 341).

До літа 1944 р. для висадки у Нормандії та подальших наступальних дій Союзники зосередили на Британських островах велике угруповання військ під командуванням генерала Д. Ейзенхауера у складі 39 дивізій, 12 окремих бригад,

10 загонів «командос» і «рейнджерів» (елітні британські й американські підрозділи легкої піхоти, сформовані для ведення амфібійних висадок, десантування з повітря, спеціальних операцій на будь-яку глибину в тил противника із завданнями ведення розвідки, диверсій і зриву операцій противника) (Moreman, T. 2006; Рейнджери США. 2023). Крім військовослужбовців США, Великої Британії і Канади, до операції залучили військовослужбовців із Австралії, Бельгії, Греції, Голландії, Нової Зеландії, Норвегії, Родезії, Польщі та Франції. Найбільше було американців, для яких ця операція стала першою бойовою операцією в Європі під час Другої світової війни (Трофимов, А. 2021).

Повітряні сили союзників налічували 10 859 бойових машин, 2 316 транспортних літаків і 2 591 планер. Військово-морські сили (далі – ВМС) налічували 1 213 бойових кораблів і катерів, 4 126 десантних суден і засобів для висадки, 736 допоміжних і 864 торгових суден. Усього союзні сухопутні, військово-повітряні та військово-морські експедиційні сили станом на 6 червня 1944 р. налічували 2 876 439 осіб, більше половини з яких (1 533 тис.) склали американці. Їх забезпечували різні служби, що налічували 54 тис. осіб, зокрема 4,5 тис. кухарів (Невежин, В. & Федосеев, С. 2025). Усі сухопутні війська, що брали участь в операції «Оверлорд», об'єднували у 21-шу групу армій – оперативно-стратегічне об'єднання під командуванням британського генерала Бернарда Монтгомері (Heathcote, T. 1999, p. 214). Об'єднаними військово-морськими силами командував адмірал Королівського військово-морського флоту Великої Британії Бертрам Рамсей (Woodward, D. 1957); військово-повітряними – головний маршал повітряних сил Артур Теддер, який водночас був заступником головнокомандувача Союзних експедиційних сил. На день початку операції союзні війська були повністю укомплектовані та посилені. Особовий склад багатьох з'єднань і частин сухопутних військ, військово-морських сил та повітряних сил мав досвід бойових дій, набутий у Північній Африці та Італії (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 238–241). Отже, перевага в особовому складі, його підготовці та за найважливішими видами бойової техніки була на боці союзних військ.

Сприятливі умови обстановки дали союзному командуванню змогу підготувати операцію ретельно, всебічно і без поспіху. При цьому велике значення надавалося оперативному та стратегічному маскуванню заходів і забезпеченню

раптовості висадки десантів. Розуміючи, що для противника підготовка до вторгнення в Західну Європу не є цілковитою таємницею, союзне командування вжило заходів щодо недопущення витоку інформації про час, місце та масштаб операції. Для цього до її планування допускалося обмежене коло осіб, ізольованих від зовнішнього світу. З березня 1944 р. Воєнний офіс (або Військове міністерство Великої Британії, *англ.* War Office) заборонив виїзд місцевого населення без дозволу влади із районів, де зосереджувалися та навчалися війська, і в'їзд у ці райони, а також обмежив поштово-телеграфний зв'язок із ними. З 15 квітня заборонили залишати Велику Британію без спеціального дозволу дипломатичним представникам нейтральних і союзних країн за винятком СРСР, США та їх домініонів. Їм також заборонили надсилати й отримувати неперевірені цензурою повідомлення дипломатичною поштою або телеграфом, а також приймати кур'єрів з-за кордону. На території Великої Британії обмежили пересування військовослужбовців, за два місяці, з 6 квітня, їм скасували відпустки (Гречко, А.А. (ред.). 1977, с. 254).

Для дезінформації противника щодо намірів союзного командування була розроблена і проведена спеціальна операція «Фортитюд», що була складовою ширшого плану стратегічної дезінформації – операції «Бодігард» і суттєво вплинула на успіх висадки у Нормандії. Через імітацію створення двох загальновійськових армій для висадки у Норвегії та Па-де-Кале, неіснуючих одиниць озброєння і військової техніки (надувних гумових танків, фанерної артилерії тощо), хибну інфраструктуру, дипломатичні канали, мережу «подвійних агентів» у тилу ворога, хибний радіозв'язок, відкриті джерела інформації, зокрема контрольовану пресу, та інші заходи німецьке командування отримало багато вкрай суперечливих даних про можливі райони висадки союзних військ. У ході операції була забезпечена майже повна відсутність німецької повітряної розвідки, а також неконтрольованих німецьких агентів у Великій Британії (Невежин, В. & Федосеев, С. 2025; Hesketh, R. 2000; Norman, A. 1952, pp. 124–128).

У плані оперативного маскування операції було передбачено зосередження великих сил Союзників у британських портах, розташованих на узбережжі протоки Па-де-Кале. У Дуврі, Ділі, Фолкстоні та інших портах імітувалося зосередження десантних суден і частин десанту, призначених нібито для висадки у район Булоні

та Кале. Авіація союзників у цей час посилено бомбардувала військові об'єкти противника на цьому узбережжі, майже не турбуючи їх у Нормандії. Поширювалися також чутки про можливе вторгнення на континент у різних пунктах узбережжя Атлантичного океану та Північного моря. Для оперативного маскування операції організовували також періодичні виходи в море кораблів із десантами, здійснювали демонстративні дії морських десантів у районах на північний схід від Гавра, а також придушували радіотехнічні засоби противника у районі Булоні за допомогою активних і пасивних перешкод (Гречко, А.А. (ред.). 1977, с. 254).

Заходи, вжиті Союзниками із маскування підготовки операції та дезінформації противника, досягли бажаного результату. До початку операції командування вермахту не могло визначити час, місце та масштаб операції. Наприкінці травня 1944 р. головнокомандувач окупаційних військ на Заході німецький генерал-фельдмаршал Герд фон Рундштедт (Barnett, С. 1989), оцінюючи обстановку, був упевнений, що «найбільш загрозливою ділянкою нашої оборони є фронт між р. Шельда і Нормандією, і навіть північна частина півострова Бретань, включаючи м. Брест» (Невежин, В. & Федосеев, С. 2025). Невипадково через це німецьке командування утримувало у районі Па-де-Кале основні сили 15-ї польової армії вермахту (15. Armee. 2025).

В інтересах операції «Оверлорд» проводили повітряну, військову та агентурну розвідки. Наприклад, з повітря було виконано близько 700 тис. аерознімків, що дали повне уявлення про протидесантну оборону в районі висадки. Спеціальні розвідувальні групи, що висаджувалися з катерів на узбережжя Франції, уточнювали дані повітряної розвідки, визначали глибину місць висадки десанту та схили берегової межі. На основі отриманих даних виготовляли карти, плани та макети місць висадки десантів. Є відомості, що для допомоги військам орієнтуватися на місцевості фахівці з планування операції виготовили майже 17 млн карт (Іванов, А. 2019). Під час підготовки операції союзне командування вживало заходів із ведення психологічної війни, щоб підірвати волю німецьких військ і населення Німеччини до продовження війни, змусити вийти з війни сателітів Німеччини, залучити народи окупованих країн до надання допомоги Союзникам. Німецькою мовою вели радіопередачі, з літаків розкидали листівки, поширювали щоденну газету для вермахту, в яких надавали інформацію про важкий

внутрішній стан Німеччини та її союзників, про поразки вермахту на фронтах, про безперспективність подальшого продовження війни (Гречко, А.А. (ред.). 1977, с. 254–255). Населення окупованих країн закликали готуватися до активної підтримки союзних військ, коли вони висадяться на континент. За свідченням французького генерала Шарля де Голля, «30 тисяч партизанів готові підтримати своїми діями висадку військ у Нормандії на початку червня 1944 року» (Голль, Ш. де. 1958, с. 329). З 20 травня 1944 р. для населення Франції, Бельгії, Голландії, Норвегії та Данії британські й американські радіостанції розпочали серію передач під рубрикою: «Голос союзного верховного командування», в яких пропонували «жителям цих країн збирати відомості, які можуть знадобитися союзним військам після вступу їх до цих країн...» (Погью, Ф. С. 1959, с. 172). Союзне командування проводило роботу з поліпшення бойового духу та впевненості в успіху операції серед своїх солдатів і офіцерів. При цьому широко використовували пропаганду переваги союзних армій над противником, віри у свою зброю та швидку перемогу (Морисон, С. 1963, с. 89).

Особливе місце у підготовчих заходах приділяли матеріально-технічному забезпеченню операції. Частини й установи служби тилу на час висадки десанту налічували понад 500 тис. осіб (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 242). Ці сили заготовили та потай підвезли на південне узбережжя Великої Британії конструкції і блоки для будівництва двох штучних портів та п'яти причалів, а також деталі для прокладання гнучкого трубопроводу по дну Ла-Маншу для подавання пального в Нормандію і нарощування цього трубопроводу на плацдармі зі швидкістю 25 км на добу (Гречко, А.А. (ред.). 1977, с. 255). Передбачалося досягнути загального добового постачання пального до 4 млн літрів (Ковачевич, А.Ф. (ред.). 1978, с. 146). У межах підготовки до вторгнення в Нормандію до Великої Британії зі США було доставлено близько 7 млн тонн вантажів, із яких 450 тис. тонн складали боєприпаси (Іванов, А. 2019). Тилові органи також виділяли кошти на будівництво спеціальних десантних засобів, ремонт кораблів і суден. Випробовували й освоювали штурмові та мостові танки, танки-амфібії та іншу нову техніку. Здійснювали герметизацію бойових і транспортних машин для можливого пересування їх у воді тощо (Гречко, А.А. (ред.). 1977, с. 255).

Під час підготовки до вторгнення союзне командування велике значення надавало бойовій та

оперативній підготовці за умов близьких до бойових. Найбільш цілеспрямовано відпрацьовували посадку десантів на судна, висадку на берег, взаємодію з авіацією та флотом. З командуванням польових армій та об'єднань авіації і флоту у штабі 21-ї групи армій на макеті узбережжя Нормандії відпрацьовували план вторгнення в Нормандію. З 3 по 8 травня відбулася генеральна репетиція з виходом десанту в море (Гречко, А.А. (ред.). 1977, с. 255).

Для надійного управління силами та засобами в операції та їхньої кращої взаємодії, зокрема під час її морської частини – операції «Нептун», увесь район висадки поділявся на дві зони – західну (американську) та східну (британську). Західна зона, у свою чергу, поділялася на два сектори вторгнення: Пляж «Омаха» (8-кілометрова ділянка узбережжя від східного краю Сент-Онорін-де-Перта до західного краю В'єрвіль-сюр-Мера) і Пляж «Юта» (5-кілометрова ділянка узбережжя між населеними пунктами Поупвілль і Ла-Маделейн на лівому березі естуарію р. Дув), на які висаджувалися частини 1-ї армії США. Східна зона поділялася на три сектори: Пляж «Голд» (узбережжя між населеними пунктами Анель і Вер-сюр-Мер; був поділений на три сектори вторгнення), Пляж «Джуна» (8-кілометрова смуга узбережжя, на яку виходили комуні Сент-Обен-сюр-Мер, Берньєр-сюр-Мер, Курсель-сюр-Мер та Грей-сюр-Мер) і Пляж «Сворд» (8-кілометрова смуга узбережжя від населеного пункту Сент-Обен-сюр-Мер до р. Орн; був поділений на чотири ділянки вторгнення), на які висаджувалися сили 2-ї армії Великої Британії (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 240; Balkoski, J. 2006; Badsey, S. & Bean, T. 2004; Simon, T. 2004; Zuehlke, M. 2005; Drez, R.J. 2025). Кожен із п'яти секторів забезпечував висадку однієї посиленої піхотної дивізії. Десант підтримували два угруповання військово-морських сил: американське (понад 300 бойових кораблів різних класів і 1 700 десантних суден) та британське (близько 350 кораблів і понад 2 400 десантних суден) (Невежин, В. & Федосеев, С. 2025).

Значну увагу при підготовці операції «Нептун», як і всієї операції «Оверлорд», надавали їх флотському й авіаційному забезпеченню. Головне завдання флоту полягало в тому, щоб доставити війська десанту в район висадки, надійно забезпечити прикриття десанту на переході морем і при висадці на берег від ударів підводних човнів і надводних кораблів противника, артилерійським вогнем сприяти просуванню військ

на березі (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 240–241). Для організації висадки морського десанту Союзники створили оперативні морські групи, на кожен з яких поклали завдання не лише доставки піхотних дивізій на берег, а й їх вогневого забезпечення та прикриття протягом усієї операції «Нептун». Для висадки американського компоненту військ на західному фланзі були визначені: 4-й піхотній дивізії на плацдарм «Юта» – Оперативна група «U», на плацдарм «Омаха» для 1-ї піхотної дивізії – Оперативна група «O», а для 29-ї дивізії – Оперативна група «B», що загалом входили до складу Західного оперативного командування ВМС, під командуванням адмірала ВМС США Алана Кірка. Східне оперативне командування ВМС на чолі з контр-адміралом флоту Королівського військово-морського флоту Великої Британії Філіпом Віаном відповідало за висадку двох британських і однієї канадської дивізій (Gordon, A. H. 2002, p. 268; Невежин, В. & Федосеев, С. 2025). Для висадки на узбережжя Нормандії було сформовано 47 морських колон, що склалися з семи лінкорів, 20 крейсерів, 221 есмінців, фрегатів і корветів, 495 торпедних катерів, 287 протимінних тральщиків, 58 протичовнових есмінців і двох підводних човнів. До висадки військ були залучені 6 939 кораблів, зокрема 1 213 бойових, 4 126 десантних, 736 допоміжних і 864 торгових суден (здійснювали матеріально-технічне забезпечення, перевозили продовольство та боєприпаси, деякі використовували як плавучі шпиталі), укомплектованих 195 700 моряками (Хмельнов, А. 2019; Иванов, А. 2019).

Завдання авіації полягало в тому, щоб надійно прикрити з повітря район висадки десанту, придушити оборону противника на узбережжі Нормандії, зірвати перекидання підкріплень противника до району операції, порушити його комунікації у Північній Франції та Бельгії, а також між Німеччиною та окупованими нею країнами Західної Європи (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 240–241). Одним із найважливіших завдань авіації як з підготовки до операції, так і під час її проведення була повітряна розвідка. Загалом, початку Нормандської десантної операції передувала тривала, ретельна, цілеспрямована та всебічна підготовка, що почалася лише тоді, коли був прибитий «останній гудзик на мундирі останнього солдата». Така підготовка у дуже сприятливих умовах та перевага союзних сил над противником стали основними чинниками, що зумовили успіх Нормандської десантної операції (Ковачевич, А.Ф. (ред.). 1978, с. 146–147).

Наприкінці травня – початку червня десантні сили були зосереджені у районах збору, за 20–25 км від місця посадки та десантних засобів. 3–4 червня вони вирушили до пунктів завантаження – Фалмут, Плімут, Веймут, Саутгемптон, Портсмут, Нью-Хейвен (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 242). Вранці 5 червня відбулася посадка десантів на транспортні судна. Усього на судна біля південного узбережжя Великої Британії посадили 287 тис. осіб (Thompson, R. W. 1969, p. 76). У другій половині дня судна з десантом вийшли із пунктів завантаження, пройшли визначений контрольний район за 50–60 км від узбережжя Великої Британії і з нього попрямували по десяти задалегідь протралених фарватерах у Сенську бухту. До ранку 6 червня вони зосередилися у районі розгортання біля узбережжя Франції (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 243). Прохід морського десанту через протоку пройшов без спротиву противника. Одночасно із просуванням десанту до Сенської бухти 18 малих кораблів із встановленими на них кутовими відбивачами та 16 важких бомбардувальників, що створювали пасивні перешкоди, імітували перетин протоки Па-де-Кале. У Бельгії союзники викинули хибний повітряний десант (Ковачевич, А.Ф. (ред.). 1978, с. 147). Ці та низка інших заходів, що проводилися, остаточно ввели противника в оману щодо справжнього місця десантування. Наприклад, у другій половині дня 6 червня головнокомандувач німецьких військ на Заході генерал-фельдмаршал Герд фон Рундштедт отримав телеграму зі штабу верховного головнокомандування, в якій зазначалося: «Поки що важко з упевненістю сказати, де висадяться головні сили, і, ще, Гітлер не ухвалив жодного рішення» (Вестфаль, З. & Крейпе, В. 1958, с. 231). Отже, велике значення для успіху операції мало добре організоване оперативно-стратегічне маскування її підготовки.

О 6 год 30 хв у західній (американській) зоні та на годину пізніше у східній (англо-канадській) зоні висадилися на берег перші загони десантів. Висадка десанту здійснювалася у різний час, тому що приплив у різних районах біля узбережжя Нормандії починався неодноразово. За першими загонами десанту почалася висадка його основних сил. На кінець 6 червня на берег висадилося п'ять піхотних дивізій, кожна на ділянці 6–10 км. Усього на плацдарми висадилося 156 тис. осіб, доставлено 900 танків і бронемашин, 600 гармат, а також велику кількість транспортних засобів (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 246).

Напередодні висадки морського десанту, у ніч на 6 червня, почали викидати повітряний десант, що тривав і вдень 6 червня. На глибину 5–15 км були десантовані три повітрянодесантні дивізії: 82-га, 101-ша американські (близько 13 тис. осіб) та 6-та британська (близько 10 тис. осіб). Для викидання десантів задіяли 1 662 літаки та 512 планерів повітряних сил США, а також 733 літаки та 335 планерів Королівських повітряних сил Великої Британії (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 244; Хмельнов, А. 2019). Викидання повітряного десанту провели в основному за планом. Винятком була 101-ша повітрянодесантна дивізія США, яку десантували у район на північ від м. Карантан. Ця дивізія мала захопити й утримувати чотири головних смуги висадки морського десанту на плацдармі «Юта» (DZ A, DZ C, DZ D, DZ B), знищити берегову артилерійську батарею Сен-Мартен-де-Варревіль, зайняти комплекс будівель у Мезірес, який вважали командним пунктом і казармами артилеристів, захопити важливу дамбу Ла-Багет на р. Дув, що мала стратегічне значення для успіху операції, знищити мости через р. Дув біля м. Сен-Ком-дю-Мон та утримувати захоплену долину в її закруті, повсюдно порушувати систему управління німецьких військ, виводити з ладу елементи інфраструктури, щоб ускладнити можливості противника маневрувати резервами тощо. Однак під час десантування вночі дивізія наразилася на щільний вогонь протиповітряної оборони противника, що спричинило розсіювання десантників на великій площі. Із 6 500 десантників, які висадилися у перший день, у визначених планом місцях і час зібралось близько 2 500 осіб. Втрати дивізії у «День Д» склали 1 240 військовослужбовців (182 – вбитих, 557 – поранених, 501 – зниклих безвісти). Через це визначені дивізії виконували завдання протягом чотирьох днів замість одного (101st Airborne Division; U.S. Airborne in Cotentin Peninsula; Гейвин, Д. М. 1957, с. 64; Harrison, G. A. 2002). У цілому ж, повітрянодесантні війська впоралися зі своїми завданнями та надали суттєву допомогу морському десанту у висадці на плацдарми та їх захопленні. У перший день операції повітряні десанти з'єдналися з морськими десантами та створили три плацдарми глибиною від 2 до 9 км (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 246). 7–8 червня тривало інтенсивне перекидання сил і засобів на захоплені плацдарми. За три доби на цих плацдармах зосередили вісім піхотних, одну танкову, три повітрянодесантні дивізії та велику кількість частин підсилення (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 247).

Успіху висадки морського та повітряного десантів сприяли дії артилерії із кораблів союзного флоту та авіації. Ще вранці 6 червня, до початку висадки морського десанту, корабельна артилерія з семи лінкорів, двох моніторів, 24 крейсерів, 74 ескадрених міноносців завдали потужного удару по об'єктах оборони противника у районі висадки. Крім того, масованих ударів завдала американська та британська авіація (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 245). Наприклад, лише на 10 основних німецьких батареях 1 136 британських бомбардувальників скинули 5 267 тонн бомб. На світанку 1 083 американських бомбардувальники за півгодини скинули на об'єкти берегової оборони у затоці Сени 1 763 тонну бомб (Невежин, В. & Федосеев, С. 2025). Артилерійські та авіаційні удари тривали протягом усієї операції і були дуже ефективними. Уже в перший день операції у районі висадки десантів союзна авіація мала повне панування у повітрі, зокрема 11 590 літаків союзників здійснили 14 674 літако-вильотів (Іванов, А. 2019), а люфтваффе – лише 50 (Ковачевич, А.Ф. (ред.). 1978, с. 148).

Зранку 9 червня союзні війська розпочали створення єдиного плацдарму. Надводні кораблі забезпечували їх дії вогнем артилерії, аж поки війська не просунулися за межі дальності дії артилерії. Авіація ж продовжувала підтримувати та прикривати сили десанту. Наприкінці дня, 12 червня наступаючим військам Союзників вдалося створити єдиний плацдарм протяжністю до 80 км по фронту і 13–18 км у глибину. На ньому було зосереджено 16 дивізій, а також окремі бронетанкові частини загальною чисельністю 327 тис. осіб, 54 тис. бойових і транспортних машин, 104 тис. тонн різних вантажів (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 247).

На той час німецьке командування перекинуло до узбережжя Нормандії до 12 дивізій, ще три дивізії були на підході (Прохоров, А. М. (глав. ред.). 1974, с. 131). Однак ці з'єднання були недостатньо укомплектовані особовим складом і технікою, мали нестачу пального та боєприпасів. Крім того, їх вводили у бій частинами, по мірі підходу до району висадки Союзників, у результаті чого їхні зусилля розпорошувалися. До того ж не прикриті з повітря вони несли великі втрати від союзної авіації. Не досягнувши успіху у боротьбі з союзними десантами, німецьке командування застосувало нову зброю – літаки-снаряди «Фау-1», V-1 (також Fi-103, FZG 76). Навколо цієї «зброї відплати» геббельсівська пропаганда зчинила надзвичайний галас, назвавши її «чудо-

дійною», здатною радикально повернути перебіг подій на користь Німеччини (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 247). Однак на практиці «Фау-1» серйозно не вплинули на хід десантної операції Союзників, оскільки їх було використано не по військах і флоту, що брали участь у десантній операції, а по містах Великої Британії, насамперед по столиці. Так, у ніч на 13 червня вперше обстріляли Лондон. Найінтенсивніші обстріли «Фау-1» почалися 16 червня, коли протягом кількох годин на Велику Британію скерували 294 ракети, зокрема 244 – на Лондон. Однак, маючи малу швидкість (656 км/год) і невелику висоту польоту (на практиці 100–1000 м), ці ракети були дуже вразливі до дії винищувачів і зенітної артилерії. Крім того, просуваючись углиб французької території, союзні війська поступово захоплювали або знищували пускові позиції для «Фау-1». Внаслідок цього інтенсивність застосування ракет восени 1944 р. різко впала (Орлов, А. С. 1975, с. 99; Рябов, К. 2024).

Становище німецьких військ у Нормандії продовжувало погіршуватися. З 13 червня американські війська розпочали бої за півострів Котантен і портове місто Шербур. Це було надзвичайно важливе завдання, вирішення якого давало змогу союзним військам нарощувати сили на узбережжі Франції, володіти ініціативою та відрізати німецькі війська у районі Шербур від основних сил. До 17 червня це завдання було виконано. Німецькі війська, що діяли на півострові, були відрізані від основних сил, 27 червня союзні війська опанували Шербуром, а 1 липня повністю очистили півострів Котантен від німецьких військ (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 248–249). До початку липня становище союзних військ у Франції ще більше зміцнилося. Плацдарм був розширений до 100 км по фронту та до 40 км у глибину (Прохоров, А. М. (глав. ред.). 1974, с. 131). На плацдармі розташувалися основні сили експедиційних військ у складі 25 дивізій загальною чисельністю 875 тис. осіб. Для них доставили 148 803 транспортних машини і 570 505 тонн вантажів. На плацдармі було обладнано 23 аеродроми, на які перебазували 31 ескадрилью союзної авіації (Ковачевич, А.Ф. (ред.). 1978, с. 149; Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 249).

Створивши чисельну перевагу над противником у силах і засобах, союзне командування 7 липня розпочало наступ за оволодіння адміністративним центром регіону Нижня Нормандія – м. Кан (Битва за Кан) і великим транспортним вузлом – м. Сен-Ло силами трьох піхотних диві-

зій та трьох бронетанкових бригад. Цим силам Союзників протистояла одна німецька дивізія (Фуллер, Дж. Ф. Ч. 1956, с. 392). У м. Кан з'єднувалися кілька залізниць, шосейних доріг і сходилися річки Орн, Одон і Канський канал. Тому командування союзних армій розраховувало захопити місто у перший же день операції. До того ж навколишня місцевість, на відміну від характерного північно-французького ландшафту, насиченого природними боками, зрошувальними каналами, а тому важкопрохідного для бойової техніки, мала відкритий рівнинний характер і давала можливість розвинути наступ в обох напрямках: британсько-канадським військам на схід або німецьким на захід для завдання удару у фланг десанту, що висадився. Тому обидві сторони чітко усвідомлювали стратегічне значення цього французького містечка (Buckley, J. 2004).

Наступу військ передувала потужна авіаційна та артилерійська підготовка. Лише увечері 7 липня за 40 хвилин на об'єкти противника скинули 7 тис. бомб (Ковачевич, А.Ф. (ред.). 1978, с. 149). Проте артилерійську підготовку провели лише 8 липня, тобто із розривом від авіаційної підготовки. Використовуючи цей розрив, німецьке командування зуміло впорядкувати свої війська. Тож протягом 8 липня Союзники успіху не мали. Увечері ж цього дня м. Кан піддали повторному бомбардуванню, внаслідок якого було сильно зруйновано його північно-західну частину. До вечора 9 липня війська Союзників зайняли цю частину міста та припинили подальші атаки. Більше тижня тривала оперативна пауза, під час якої перегрупували та посилювали союзні війська. 18 липня продовжили штурм міста, у якому взяли участь чотири піхотних та три танкових дивізії. Їх підтримували близько 2 тис. важких і середніх бомбардувальників. Війська за підтримки авіації займали квартал за кварталом і 21 липня повністю заволоділи містом (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 250).

Битва за м. Кан складалася з низки фронтних і армійських наступальних операцій, серед яких:

- операція британської 2-ї армії «Перч» (7–14 червня, відразу після висадки у Нормандії), проведена для знищення німецьких військ у місті;
- операція британської 2-ї армії «Епсом» (26–30 червня) – для оточення німецьких військ у місті;
- допоміжна операція британських військ (49-ї та 50-ї піхотних дивізій) «Матліт» (25 червня – 1 липня) – для підтримання головних сил, що наступали за планом операції «Епсом»;
- операція британсько-канадських військ «Чарнвуд» (8–9 липня) – для захоплення міста;
- операція британського 8-го армійського корпусу «Юпітер» (10–11 липня) – для утворення плацдармів на р. Орн, із яких планувалося ввести у битву танкові підрозділи 4-ї бронетанкової бригади, що за підтримки піхоти мала розвинути наступ углиб оборони німецьких військ і закріпитися західніше річки;
- операція британського 8-го корпусу «Гудвуд» (18–20 липня);
- операція канадського 2-го армійського корпусу «Спрінг» (25–27 липня) – для введення противника в оману щодо справжнього напрямку зосередження основних сил англо-американських військ та сприяння прориву головних сил союзників під час операції «Кобра» (наступальної операції 1-ї армії США у ході операції «Оверлорд» 25–31 липня) (Дерейко, І. І. 2010; Buckley, J. 2004; Clark, L. 2004; Clark, L. & Hart, S. 2004, р. 3; Jackson, G.S. 2023; Jarymowycz, R. 1993).

Загалом до 21 липня 1944 р. війська 1-ї армії США просунулися на південному напрямку на 10–15 км, зайняли місто та вузол доріг Сен-Ло (Прохоров, А. М. (глав. ред.). 1974, с. 131). До 25 липня 1944 р. Союзники вийшли на рубіж південніше Сен-Ло, Комон, Кан, розширили плацдарм до 100 км по фронту і до 50 км у глибину. Зосередивши там основні сили, Союзники створили умови для подальшого наступу углиб Франції до кордонів Німеччини. На цьому Нормандська десантна операція завершилася (Гречко, А.А. (ред.). 1978, с. 250; Прохоров, А. М. (глав. ред.). 1974, с. 131–132). Попри те, що деякі німецькі гарнізони продовжували оборонятися до кінця війни, операція закінчилася блискучою перемогою союзних військ, які досягли поставленої мети на 15 днів раніше визначеної планом дати, без бою визволили столицю Франції і створили передумови для продовження наступу на територію Південної Франції, Бельгії, Нідерландів, Люксембургу й Німеччини. Втрати сторін у Нормандській операції з боку союзних військ становили 45 тис. вбитими і 173 тис. пораненими та зниклими безвісти. Німецька сторона втратила 55 тис. вбитими та 338 тис. пораненими і зниклими безвісти (Дерейко, І. І. 2010).

Отже, можемо зазначити, що союзне командування та експедиційні сили під час Нормандської десантної операції набули досвіду, що у подальшому використали у десантних операціях на Тихому океані в 1944–1945 рр., зокрема в Маріан-

сько-палауській операції (операція «Фореїджер», червень – листопад 1944 р.) (Клавинг, В. В. 2004), під час Філіппінської кампанії (20 жовтня 1944 р. – 5 липня 1945 р.) (Breuer, William B. 1986), у десантних операціях на о. Іводзіма (16–19 лютого 1945 р.) (Грабовецький, Л. В. 2017) та о. Окінава (операція «Айсберг», 25 березня – 21 червня 1945 р.) (Morison, S. 1960), а також у війні в Кореї у 1950–1953 рр., Єгипті – у 1956 р. та інших повоєнних конфліктах.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що з 6 червня до 24 липня 1944 р. союзному командуванню вдалося успішно здійснити висадку Експедиційних сил у Нормандії та зайняти плацдарм до 100 км по фронту та до 50 км у глибину, накопичити там сили і засоби, здатні вести активні наступальні дії на території Франції, а згодом і Німеччини.

Висадка союзних військ у Нормандії означала відкриття Другого фронту в Європі, що стала найважливішою подією антигітлерівської коаліції у 1944 р. І зробила значний внесок у перемогу над Німеччиною.

Нормандська десантна операція стала найбільшою військово-морською операцією у роки Другої світової війни, зробивши значний внесок у розвиток усіх складових воєнного мистецтва. Її підготовка та проведення є яскравим прикладом організації подібного роду стратегічних операцій.

Вибір форми стратегічних дій – морської десантної операції – визначався передусім географічними умовами театру воєнних дій. Британські острови, а не південь Франції були значно безпечнішим місцем для зосередження союзних експедиційних сил.

Способи стратегічних дій у цій операції також визначалися географічними особливостями

театру воєнних дій. Саме вони визначили виділення в окремий етап морську частину операції – операцію «Нептун». Під час наступних етапів операції «Оверлорд» було створено та розширено єдиний плацдарм, а також сформовано стратегічне угруповання сил, здатне вести наступ углиб Франції. Кожний наступний етап Нормандської десантної операції, як і планувалося, був логічним продовженням або завершенням попереднього етапу, що наочно проявилось під час операції.

Вибір часу проведення операції визначався військово-стратегічними міркуваннями, що виходили з правильної оцінки обстановки, що склалася насамперед на радянсько-німецькому фронті до літа 1944 року. Побоювання союзного командування запізнитися з відкриттям Другого фронту стало основним чинником, що змусив його розпочати Нормандську операцію.

Оригінальним, на нашу думку, є вибір місця проведення Нормандської десантної операції. Аргумент на користь висадки військ у Нормандії через протоку Ла-Манш, а не через Па-де-Кале виходив з того, що німецьке командування вважало неможливим висадку великих сил у Нормандії. Це дало можливість досягнути раптовості дій та успішного проведення всієї операції.

Вибір часу, місця, форм і способів стратегічних дій безумовно був великим досягненням воєнної стратегії Союзників. Успіх в операції досягнутий проведенням заходів із маскування та дезінформації противника, правильним вибором районів висадки десантів, рішучим масуванням сил і засобів та створенням переваги над противником, всебічним забезпеченням операції, раптовістю висадки десанту та чіткою взаємодією сухопутних військ, військово-морських сил та авіації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

101st Airborne Division: The Story of the 101st Airborne Division. URL: https://www.lonesentry.com/gi_stories_booklets/101stairborne/ [дата зверн.: 11.04.2025].

15. Armee. AOK 15. URL: <https://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/Armeen/15Armee.htm> [дата зверн.: 04.05.2025].

Badsey, S. & Bean, T. (2004). *Omaha Beach*. Stroud: Sutton Pub Ltd, 188 p.

Balkoski, J. (2006). *Utah Beach: The Amphibious Landing and Airborne Operations on D-Day, June 6, 1944*. Stackpole Books, 404 p.

Barnett, C. (1989). *Hitler's Generals*. New York: Grove Press, 528 p.

Breuer, W. B. (1986). *Retaking The Philippines: America's Return to Corregidor & Bataan, 1944–1945*. New York: St. Martin's Press, 284 p.

Buckley, J. (2004). *British Armour in the Normandy Campaign 1944*. London: Frank Cass Publishers (Taylor & Francis), 304 p.

- Clark, L. & Hart, S. (2004). *The Drive on Caen, Northern France 7 June – 9 July 1944*. Ministry of Defence, 21 p.
- Clark, L. (2004). *Operation Epsom*. Stroud: Sutton Pub Ltd, 188 p.
- Drez, R.J. (2025). Sword Beach. URL: <https://www.britannica.com/place/Sword-Beach> [дата зверн.: 13.04.2025].
- Ellis, L.F. (1962). *Victory in the West. Vol. I: The Battle Of Normandy*. London: HMSO, 595 p.
- Harrison, G.A. (2002). *Cross Channel Attack*. United States Army Center of Military History, 519 p.
- Heathcote, T. (1999). *The British Field Marshals 1736–1997: A Biographical Dictionary*. Barnsley, UK: Pen & Sword Military, 384 p.
- Hesketh, R. (2000). *Fortitude, The D-Day Deception Campaign*. Woodstock, N.Y.: Overlook Press, 513 p.
- Hughes, M. (2004). Lockhart, Sir Robert Hamilton Bruce (1887–1970). URL: <https://www.oxforddnb.com/display/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-34578> [дата зверн.: 12.04.2025].
- Jackson, G.S. (2023). *Operations of the Eighth Corps: Account Of Operations From Normandy To The River Rhine*. Naval & Military Press, 196 p.
- Jarymowycz, R. (1993). Der Gegenangriff vor Verrières. German Counterattacks during Operation «Spring»: 25–26 July 1944. *Canadian Military History Journal*. Vol. 2, № 1, pp. 75–89.
- Moreman, T. R. (2006). *British Commandos 1940–46*. London: Osprey Publishing, 96 p.
- Morison, S. (1960). *History of United States Naval Operations in World War II. Vol. XIV: Victory in the Pacific, 1945*. Little, Brown and company, 407 p.
- Norman, A. (1952). *Operation Overlord. Design and Reality. The Allied Invasion of Western Europe*. Harrisburg, Pa., Military Service Pub. Co, 230 p.
- Simon, T. (2004). *Gold Beach. Battle Zone Normandy*. T.H.E. Hi-Story Press LTD, 192 p.
- Thompson, R. W. (1969). *Montgomery. The Field Marshal. The Campaign in Northwest Europe 1944–45*. New York: Charles Scribner's Sons, 344 p.
- U.S. Airborne in Cotentin Peninsula. URL: http://www.6juin1944.com/assaut/aeropus/en_index.php [дата зверн.: 12.04.2025].
- Woodward, D. (1957). *Ramsay at War. The Fighting Life of Admiral Sir Bertram Ramsay*. London: W. Kimber, 204 p.
- Zaloga, S.J. (2009). *Operation Dragoon 1944: France's other D-Day*. Osprey Publishing Ltd, 96 p.
- Zuehlke, M. (2005). *Juno Beach: Canada's D-Day Victory: June 6, 1944*. Vancouver, BC: Douglas & McIntyre, 352 p.
- Ахромеев, С. Ф. (глав. ред.). (1986). *Военный энциклопедический словарь*. Москва: Воениздат, 863 с.
- Вестфаль, З. & Крейпе, В. (1958). *Роковые решения: перевод с английского* (Ред. П. А. Жилин). Москва: Воениздат, 318 с.
- Гейвин, Д. М. (1957). *Воздушно-десантная война*. Москва: Воениздат, 159 с.
- Голль, Ш. де. (1958). *Военные мемуары: Единство 1942–1944: перевод с французского*. Москва: Изд-во Иностранной литературы, 360 с.
- Головченко, В. І. (2004). Гопкінс Гаррі Ллойд. (Ред. Л. В. Губерський). *Українська дипломатична енциклопедія* (у 2-х т. Т. 1). Київ: Знання України, с. 259.
- Грабовецький, Л.В. (2017). *Десантна операція США на о. Іводзіма у контексті війни на Тихому океані*. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 83 с.
- Гречко, А.А. (ред.). (1977). *История Второй мировой войны 1939–1945* (в 12 т., Т. 8). М.: Воениздат, 536 с.
- Гречко, А.А. (ред.). (1978). *История второй мировой войны 1939–1945* (в 12 т., Т. 9.). Москва: Воениздат, 575 с.
- Дерейко, І. І. (2010). *Нормандська десантна операція 1944*. Енциклопедія історії України (Т. 7). (Ред. В. А. Смолій). Київ: Наукова думка, с. 491.
- Еремина, Н. (ред.). (2007). *Военный энциклопедический словарь*. Москва: Эксмо, 1024 с.
- Иванов, А. (2019). «Оверлорд» в цифрах: чего стоило открытие второго фронта 75 лет назад. URL: <https://rg.ru/2019/06/06/overlord-v-cifrah-chego-stoilo-otkrytie-vtorogo-fronta-75-let-nazad.html> [дата зверн.: 12.04.2025].
- Клавинг, В. В. (2004). *Япония в войне*. Москва: Изд-во АСТ, Транзиткнига, 477 с.

- Коваль, М. В. (2004). Друга світова війна 1939–1945. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Druga_svitova_viyuna_1939_1945 [дата зверн.: 18.04.2025].
- Ковачевич, А.Ф. (ред.). (1978). *История военного искусства*. Монино: Военно-воздушная академия, 319 с.
- Кулинич, І. М. & Іваненко, О. А. Тегеранська конференція 1943. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Teheranska_konferentsiia_1943 [дата зверн.: 18.04.2025].
- Морисон, С. (1963). *Вторжение во Францию и Германию. 1944–1945*: перевод с английского. Москва: Воениздат, 352 с.
- Невежин, В. & Федосеев, С. Кровавое лето 1944-го: как готовилась и была осуществлена высадка союзников в Нормандии. URL: <https://www.vokrugsveta.ru/vs/article/315/> [дата зверн.: 12.04.2025].
- Орлов, А.С. (1975). *Секретное оружие третьего рейха*. Москва: Наука, 157 с.
- Панов, Б. В., Киселев, В. Н. & Картацев, И. И. (1984). *История военного искусства*. Москва: Воениздат, 535 с.
- Пасічко, Я. (2014). Висадка військ у Нормандії. Операція «Оверлорд». *Військово-історичний меридіан*. Вип. 2 (4), с. 67–75.
- Погь, Ф. С. (1959). *Верховное командование*. Москва: Воениздат, 528 с.
- Прохоров, А. М. (глав. ред.). (1974). *Большая Советская энциклопедия* (в 30 т., Т. 18). Москва: «Советская энциклопедия», 632 с.
- Рейнджери США (US Rangers). (2023). URL: <https://www.psdinfo.pro/post/рейнджери-сша-us-rangers> [дата зверн.: 12.04.2025].
- Роскилл, С. (1974). *Флот и война* (Т. 3): сокр. перевод с английского (Ред. В. Н. Алексеев). Москва: Воениздат, 711 с.
- Рябов, К. (2024). «Оружие возмездия» – самолёт-снаряд «V-1», он же «Фау-1». URL: <https://topwar.ru/244119-oruzhiya-vozmezdiya-samolet-snarjad-v-1-on-zhe-fau-1.html> [дата зверн.: 18.04.2025].
- Трофимов, А. (2021). «Нептун» выходит на берег: девять фактов о высадке союзников в Нормандии. URL: <https://histrf.ru/read/articles/neptun-vyходит-na-bereg-devyat-faktov-o-vysadke-soyuznikov-v-normandii> [дата зверн.: 14.04.2025].
- Фуллер, Дж. Ф. Ч. (1956). *Вторая мировая война 1939–1945 гг. Стратегический и тактический обзор*. Москва: Изд-во иностранной литературы, 550 с.
- Хмельнов, А. (2019). Высадка союзников в Нормандии: цифры и факты 75 лет спустя. URL: <https://ru.euronews.com/2019/06/04/dday-facts-numbers-ru> [дата зверн.: 16.04.2025].
- Шервуд, Р. (1958). *Рузвельт и Гопкинс. Глазами очевидца*. (в 2 т., Т.2): перевод с английского (Ред. В. Н. Павлов). Москва: Изд-во иностранной литературы, 680 с.
- Эйзенхауэр, Д. (1980). *Крестовый поход в Европу*. Москва: Воениздат, 526 с.

REFERENCES

- 101st Airborne Division: The Story of the 101st Airborne Division. URL: https://www.lonesentry.com/gi_stories_booklets/101stairborne/ [Accessed: 11.04.2025]. [in English].
15. Armee. AOK 15. URL: <https://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/Armeen/15Armee.htm> [Accessed: 04.05.2025]. [in English].
- Ahromeev, S.F. (ed.). (1986). *Voennyi enciklopedicheski slovar* [Military Encyclopedic Dictionary]. Moskva: Voenizdat, 863 s. [in Russian].
- Badsey, S. & Bean, T. (2004). *Omaha Beach*. Stroud: Sutton Pub Ltd, 188 p. [in English].
- Balkoski, J. (2006). *Utah Beach: The Amphibious Landing and Airborne Operations on D-Day, June 6, 1944*. Stackpole Books, 404 p. [in English].
- Barnett, C. (1989). *Hitler's Generals*. New York: Grove Press, 528 p. [in English].
- Breuer, W. B. (1986). *Retaking The Philippines: America's Return to Corregidor & Bataan, 1944–1945*. New York: St. Martin's Press, 284 p. [in English].
- Buckley, J. (2004). *British Armour in the Normandy Campaign 1944*. London: Frank Cass Publishers (Taylor & Francis), 304 p. [in English].
- Clark, L. & Hart, S. (2004). *The Drive on Caen, Northern France 7 June – 9 July 1944*. Ministry of Defence, 21 p. [in English].

- Clark, L. (2004). *Operation Epsom*. Stroud: Sutton Pub Ltd, 188 p. [in English].
- Dereiko, I. I. (2010). *Normandska desantna operatsiia 1944* [Normandy landing operation 1944]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (T. 7). (Red. V. A. Smolii). Kyiv: Naukova dumka, s. 491. [in Ukrainian].
- Drez, R.J. (2025). *Sword Beach*. URL : <https://www.britan-nica.com/place/Sword-Beach> [Accessed: 13.04.2025]. [in English].
- Ejzenhauer, D. (1980). *Krestovyi pohod v Evropu* [Crusade in Europe]. Moskva: Voenizdat, 526 s. [in Russian].
- Ellis, L.F. (1962). *Victory in the West. Vol. I: The Battle Of Normandy*. London: HMSO, 595 p. [in English].
- Eremina, N. (ed.). (2007). *Voenniye enciklopedicheskiy slovar*. Moskva: Eksmo, 1024 s. [in Russian].
- Fuller, Dzh. F. Ch. (1956). *Vtoraya mirovaya vojna 1939–1945 gg. Strategicheskij i takticheskij obzor* [The Second World War 1939–1945 Strategic and Tactical Overview]. Moskva: Izdatelstvo inostrannoj literatury, 550 s. [in Russian].
- Geivin, D. M. (1957). *Vozdushno-desantnaya vojna* [Airborne warfare]. Moskva: Voenizdat, 159 s. [in Russian].
- Goll, Sh. de. (1958). *Voennye memuary: Edinstvo 1942–1944* [War memoirs: Unity 1942–1944]: perevod s francuzskogo. Moskva: Izd-vo Inostrannoi literatury, 360 s. [in Russian].
- Grechko, A.A. (ed.). (1977). *Istoriya Vtoroi mirovoi voyny 1939–1945* [History of the Second World War 1939–1945]. (v 12 t., T. 8). M.: Voenizdat, 536 s. [in Russian].
- Grechko, A.A. (ed.). (1978). *Istoriya vtoroi mirovoi voyny 1939–1945* [History of the Second World War 1939–1945]. (v 12 t., T. 9.). Moskva: Voenizdat, 575 s. [in Russian].
- Harrison, G.A. (2002). *Cross Channel Attack*. United States Army Center of Military History, 519 p. [in English].
- Heathcote, T. (1999). *The British Field Marshals 1736–1997: A Biographical Dictionary*. Barnsley, UK: Pen & Sword Military, 384 p. [in English].
- Hesketh, R. (2000). *Fortitude, The D-Day Deception Campaign*. Woodstock, N.Y.: Overlook Press, 513 p. [in English].
- Hmelnov, A. (2019). *Vysadka soyuznikov v Normandii: cifry i fakty 75 let spustya* [Allied landings in Normandy: facts and figures 75 years later]. URL: <https://ru.euronews.com/2019/06/04/dday-facts-numbers-ru> [Accessed: 16.04.2025]. [in Russian].
- Holovchenko, V. I. (2004). Hopkins Harri Lloid [Hopkins Harry Lloyd]. (Red. L. V. Huberskyi). *Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia* (v 2 t, T. 1). Kyiv: Znannia Ukrainy, s. 259. [in Ukrainian].
- Hrabovetskyi, L.V. (2017). *Desantna operatsiia SShA na o. Ivodzima u konteksti viiny na Tykhomu okeani* [US landing operation on the island. Water Winter in the context of the War in the Pacific]. Odesa: ONU im. I.I. Mechnykova, 83 s. [in Ukrainian].
- Hughes, M. (2004). Lockhart, Sir Robert Hamilton Bruce (1887–1970). URL: <https://www.oxforddnb.com/display/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-34578> [Accessed: 12.04.2025]. [in English].
- Ivanov, A. (2019). «Overlord» v cifrah: chego stoilo otkrytie vtorogo fronta 75 let nazad [Overlord in numbers: what it cost to open a second front 75 years ago]. URL: <https://rg.ru/2019/06/06/overlord-v-cifrah-chego-stoilo-otkrytie-vtorogo-fronta-75-let-nazad.html> [Accessed: 12.04.2025]. [in Russian].
- Jackson, G.S. (2023). *Operations of the Eighth Corps: Account Of Operations From Normandy To The River Rhine*. Naval & Military Press, 196 p. [in English].
- Jarymowycz, R. (1993). Der Gegenangriff vor Verrières. German Counterattacks during Operation «Spring»: 25–26 July 1944. *Canadian Military History Journal*. Vol. 2, № 1, pp. 75–89. [in English].
- Klaving, V. V. (2004). *Yaponiya v voine*. Moskva: Izd-vo AST, Tranzitkniga, 477 s. [in Russian].
- Kovachevich, A. F. (ed.). (1978). *Istoriya voennogo iskusstva* [History of military art]. Monino: VVA, 319 s. [in Russian].
- Koval, M. V. (2004). *Druha svitova viina 1939–1945* [The Second World War 1939–1945]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Druga_svitova_viyana_1939_1945 [Accessed: 18.04.2025]. [in Ukrainian].
- Kulynych, I. M. & Ivanenko, O. A. *Teheranska konferentsiia 1943* [Tehran Conference 1943]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Teheranska_konferen-tsiia_1943 [Accessed: 18.04.2025]. [in Ukrainian].
- Moreman, T. R. (2006). *British Commandos 1940–46*. London: Osprey Publishing, 96 p. [in English].
- Morison, S. (1960). *History of United States Naval Operations in World War II. Vol. XIV: Victory in the Pacific, 1945*. Little, Brown and company, 407 p. [in English].

- Morison, S. (1963). *Vtorzhenie vo Franciyu i Germaniyu. 1944–1945* [Invasion of France and Germany 1944–1945]: perevod s angliiskogo. Moskva: Voenizdat, 352 s. [in Russian].
- Nevezhin, V. & Fedoseev, S. Krovavoe leto 1944-go: kak gotovilas i byla osushchestvlena vysadka soyuznikov v Normandii [Bloody Summer of 1944: How the Allied Landing in Normandy Was Prepared and Carried Out]. URL: <https://www.vokrugsveta.ru/vs/article/315/> [Accessed: 12.04.2025]. [in Russian].
- Norman, A. (1952). *Operation Overlord. Design and Reality. The Allied Invasion of Western Europe*. Harrisburg, Pa., Military Service Pub. Co, 230 p. [in English].
- Orlov, A.S. (1975). *Sekretnoe oruzhie tretogo reiha* [Secret Weapon of the Third Reich]. Moskva: Nauka, 157 s. [in Russian].
- Panov, B. V., Kiselev, V. N. & Kartavtsev, I. I. (1984). *Istoriya voennogo iskusstva* [History of military art]. Moskva: Voenizdat, 535 s. [in Russian].
- Pasichko, Ya. (2014). Vysadka viisk u Normandii. Operatsiia «Overlord» [Army landing at Normandy. Operation Overlord]. *Viiskovo-istorychnyi merydian*. Vyp. 2 (4), s. 67–75. [in Ukrainian].
- Pogyu, F. S. (1959). *Verhovnoe komandovanie* [High Command]. Moskva: Voenizdat, 528 s. [in Russian].
- Prohorov, A. M. (ed.). (1974). *Bolshaya Sovetskaya entsiklopediya* [The Great Soviet Encyclopedia]. (v 30 t., T. 18). Moskva: «Sovetskaya entsiklopediya», 632 s. [in Russian].
- Reindzhery SShA (US Rangers). (2023). [US Rangers]. URL: <https://www.psdinfo.pro/post/рейнджери-сша-us-rangers> [Accessed: 12.04.2025]. [in Ukrainian].
- Roskill, S. (1974). *Flot i vojna* [Fleet and war] (T. 3): perevod s angliiskogo (Red. V. N. Alekseev). Moskva: Voenizdat, 711 s. [in Russian].
- Ryabov, K. (2024). «Oruzhie vozmezdiya» – samolyot-snaryad «V-1», on zhe «Fau-1» [«The weapon of vengeance» – the V-1 flying bomb, also known as the «V-1»]. URL: <https://topwar.ru/244119-oruzhija-vozmezdija-samolet-snarjad-v-1-on-zhe-fau-1.html> [Accessed: 18.04.2025]. [in Russian].
- Shervud, R. (1958). *Ruzvelt i Gopkins. Glazami ochevidtsa* [Roosevelt and Hopkins. Through the Eyes of an Eyewitness]. (v 2 t., T.2): perevod s angliiskogo (Red. V.N. Pavlov). Moskva: Izdatelstvo inostrannoj literatury, 680 s. [in Russian].
- Simon, T. (2004). *Gold Beach. Battle Zone Normandy*. T.H.E. Hi-Story Press LTD, 192 p. [in English].
- Thompson, R. W. (1969). *Montgomery. The Field Marshal. The Campaign in Northwest Europe 1944–45*. New York: Charles Scribner's Sons, 344 p. [in English].
- Trofimov, A. (2021). «Neptun» vyhodit na bereg: devyat faktov o vysadke soyuznikov v Normandii [Neptune Comes Ashore: Nine Facts About the Allied Landings in Normandy]. URL: <https://histrf.ru/read/articles/neptun-vygodit-na-bereg-devyat-faktov-o-vysadke-soyuznikov-v-normandii> [Accessed: 14.04.2025]. [in Russian].
- U.S. Airborne in Cotentin Peninsula. URL: http://www.6juin1944.com/assaut/aeropus/en_index.php [Accessed: 12.04.2025]. [in English].
- Vestfal, Z. & Kreipe, V. (1958). *Rokovye resheniya* [Fatal decisions]: perevod s angliiskogo (Red. P. A. Zhilin). Moskva: Voenizdat, 318 s. [in Russian].
- Woodward, D. (1957). *Ramsay at War. The Fighting Life of Admiral Sir Bertram Ramsay*. London: W. Kimber, 204 p. [in English].
- Zaloga, S.J. (2009). *Operation Dragoon 1944: France's other D-Day*. Osprey Publishing Ltd, 96 p. [in English].
- Zuehlke, M. (2005). *Juno Beach: Canada's D-Day Victory: June 6, 1944*. Vancouver, BC: Douglas & McIntyre, 352 p. [in English].

Volodymyr MAKAROV

PhD of Historical Sciences, Associate Professor
The National Defence University of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9327-5684>

Ihor PECHENIUK

PhD of Historical Sciences, Senior Researcher
The National Defence University of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5790-130X>

Ihor FURMAN

Doctor of Historical Sciences, Professor
The National Defence University of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3594-5499>

**THE NORMANDY AMPHIBIOUS OPERATION OF 1944:
ON THE 80TH ANNIVERSARY OF THE OPENING
OF THE SECOND FRONT IN EUROPE**

The leadership of the United Kingdom and the United States had considered opening a Second Front in Europe for several years, but its implementation was repeatedly postponed for various reasons. At the Tehran Conference in November 1943, the heads of government of the USSR, the USA, and the United Kingdom revisited the matter. The conference communiqué stated: “We have reached complete agreement on the scope and timing of operations to be launched from the East, West, and South. The understanding achieved here guarantees us victory”. In February 1944, the Anglo-American Combined Chiefs of Staff defined the objective of the operation, which was codenamed Operation Overlord. This article examines the strategic situation on the Western European theatre of operations in 1944, the objectives, missions, forces and assets, planning process, conduct, and outcomes of the Normandy amphibious operation carried out by British, American, and Canadian forces. The operation was aimed at opening the Second Front in Europe and liberating territories in Western Europe occupied by Nazi Germany. The study demonstrates that the timing, location, forms, and methods of strategic actions – shaped primarily by the developments on the Soviet-German front by mid-1944 and the geographical features of the theater – represented a major achievement in Allied military strategy. The article also establishes that the success of the operation was ensured through measures of deception and disinformation, accurate selection of landing sites, decisive concentration of forces and assets, gaining superiority over the enemy at sea and in the air, comprehensive logistical support, maintaining the element of surprise during the landing of the amphibious forces, and the effective coordination of land, naval, and air forces throughout all phases of the operation. The authors affirm the thesis that the Allied landings in Normandy constituted a pivotal event for the states of the anti-Hitler coalition, making a substantial contribution to the defeat of Nazi Germany during the World War II and to the development of military art.

Keywords: anti-Hitler coalition, naval operation, military operations (combat actions), World War II, Second Front in Western Europe, Expeditionary Forces, Normandy Amphibious Operation, Operation Overlord, Operation Neptune.